

Domsnummer: 2003-6

Målnummer: B-41-2002

Avgörandedatum: 2003-01-22

Rubrik: Enligt 15 § i Allmänt Pensionsavtal 1974 (PA-SPR) värdesäkrades tjänstepensionerna på det statliga området genom en knytning till basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. När den bestämmelsen tillkom var basbeloppet knutet till konsumentprisindex. Genom riksdagsbeslut har beräkningen av basbeloppet sedermera förändrats så att det inte längre är knutet till konsumentprisindex. Fråga om pensionsavtalet innebär att de statliga tjänstepensionerna har värdesäkrats genom ett basbelopp knutet till konsumentprisindex.

Lagrum:

Rättsfall:

REFERAT

Parter:

E.W.; Staten genom Arbetsgivarverket

Nr 6

E.W. i Skärholmen

mot

Staten genom Arbetsgivarverket.

ÖVERKLAGAD DOM

Stockholms tingsrätts, avd. 3, dom den 19 februari 2002 i mål T 9644-00

Tingsrättens dom, se bilaga.

E.W. har som hon slutligen bestämt sin talan yrkat att Arbetsdomstolen, med ändring av tingsrättens dom, skall förplikta staten genom Arbetsgivarverket att till henne utge 146 110 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för delgivning av stämningen, den 13 juli 2000, till dess betalning sker. E.W. har förbehållit sig rätten att föra talan om ytterligare ersättning för tiden efter den 30 november 2002. Hon har vidare yrkat att Arbetsdomstolen skall förplikta staten genom Arbetsgivarverket att dels ersätta henne för hennes rättegångskostnader vid tingsrätten, dels befria henne från skyldigheten att ersätta motpartens rättegångskostnader där.

Staten genom Arbetsgivarverket (staten) har bestritt ändring av tingsrättens dom men har vitsordat beräkningen av yrkat belopp samt ränteyrkandet såsom skäliga i och för sig. Staten har också förklarat att den vid tingsrätten framförda preskriptionsinvändningen kvarstår.

För det fall Arbetsdomstolen skulle finna att E.W:s talan till någon del är preskriberad är parterna ense om att kapitalbeloppet kan beräknas till 65 553 kr vid två års preskriptionstid och till 40 525 kr vid fyra månaders preskriptionstid.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Arbetsdomstolen.

Målet har avgjorts efter huvudförhandling. Därvid har förnyat vittnesförhör hållits med Å.B. och vittnesförhöret vid tingsrätten med K-L.U. förebringats genom uppspelning av bandupptagningen där. Parterna har vidare åberopat

viss skriftlig bevisning.

Parterna har till utveckling av sin talan i allt väsentligt anfört detsamma som finns nedtecknat i tingsrättens dom. Beträffande det yrkade beloppet har E.W. anfört att yrkandet vid tingsrätten avsåg perioden januari 1991 t.o.m. december 2001 och att det i Arbetsdomstolen framställda yrkandet avser perioden januari 1991 t.o.m. den 30 november 2002.

Domskäl

Den ändring av yrkandet som E.W. har gjort i Arbetsdomstolen utgör en sådan utvidgning av talan som enligt 13 kap. 3 § andra stycket rättegångsbalken inte är tillåten i högre rätt. Till den del yrkandet hänför sig till tid efter år 2001 skall det därför avvisas.

I övrigt föranleder vad som förekommit i Arbetsdomstolen ingen annan bedömning än den som tingsrätten gjort. Tingsrättens dom skall därför fastställas.

Vid denna utgång skall E.W. förpliktas ersätta staten för dess rättegångskostnader i Arbetsdomstolen. Om beloppet råder inte tvist.

Domslut

1. Arbetsdomstolen avvisar E.W:s talan i vad den avser yrkande om ersättning avseende för lite utbetald tjänstepension för perioden den 1 januari - 30 november 2002.
2. Arbetsdomstolen fastställer tingsrättens dom.
3. Arbetsdomstolen förpliktar E.W. att ersätta staten genom Arbetsgivarverket för dess rättegångskostnader här med fyrtioniotusen niohundrasextio sex (49 966) kronor avseende ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för denna dom till dess betalning sker.

Dom 2003-01-22, målnummer B-41-2002

Ledamöter: Lars Johan Eklund, Klas Lohmander (hovrättsassessor; tillfällig ersättare), Margit Strandberg, Olof Nordenfelt, Ola Bengtson, Birgitta Kihlberg och Jarl Karlsson. Enhälligt.

Sekreterare: Ulrika Kvarnsjö

BILAGA

Tingsrättens dom (ledamöter: Peter Prom, Hans Blyme och Johan Modin)

BAKGRUND

Den 7 december 1974 träffade parterna på det statliga avtalsområdet Allmänt pensionsavtal 1974 (PA-SPR). Innan PA-SPR träffades gällde beträffande den i tvisten aktuella pensionen statens allmänna tjänstepensionsreglemente (1959:287). Enligt reglementet ändrades egenpensionens normalbelopp i den mån Kungl. Maj:t och riksdagen beslutade härom. I samband med att avtal om löner 1975 - 1976 för statstjänstemän m.fl. (ALS 1975-76) träffades erhöll 15 § i pensionsavtalet, såvitt nu är av intresse, följande lydelse. "Pensions normalbelopp ändras, där ej annat följer av andra stycket, i samma grad som basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring ..". Enligt den vid tidpunkten gällande lydelsen av 1 kap. 6 § lagen om allmän försäkring värdesäkrades de allmänna pensionsrättigheterna genom ett basbelopp vilket då var knutet till konsumentprisindex (KPI). Genom riksdagsbeslut 1980 genomfördes vissa förändringar beträffande basbeloppets beräkning med verkan från den 1 januari 1981 vilket medförde att värdesäkringen därefter inte kom att utvecklas genom ett basbelopp knutet till KPI. Genom senare riksdagsbeslut återställdes de ursprungliga bestämmelserna om beräkning av basbeloppet med verkan fr.o.m. den 1 januari 1983. Därefter har riksdagen ånyo, med verkan från den 1 januari 1991, beslutat om ändringar i metoden att beräkna basbeloppet vilket medfört att värdesäkringen av pensionerna inte längre följer kopplingen till KPI.

Tingsrätten har med stöd av 5 kap. 1 § lagen (1974:371) om rättegången i

arbetstvister låtit inhämta yttranden från de fackliga organisationerna som idag är parter i avtalet, nämligen Offentliganställdas Förhandlingsråd (OFR), Facket för Service och Kommunikation (SEKO) samt Förhandlingsorganisationen SACO-S, se domsbilagorna 1-3, uteslutes här.

YRKANDEN M.M.

E.W. har yrkat att Staten genom Arbetsgivarverket (fortsättningsvis staten) skall förpliktas att till henne utge 131 832 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för delgivning av stämningsansökan tills betalning sker. E.W. har förbehållit sig rätten att föra talan om ytterligare ersättning för tiden efter den 31 december 2001.

Staten har bestritt yrkandet. Beräkningsunderlaget för det yrkade kapitalbeloppet har vitsordats som riktigt i och för sig. Räntheyrskandet har vitsordats som skäligt i och för sig.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader.

E.W. har till grund för yrkandet anfört följande. Det yrkade beloppet avser för lite utbetald tjänstepension under perioden januari 1991 till och med december 2001. Genom att inte fullt ut värdesäkra E.W:s tjänstepension har staten inte fullgjort sina skyldigheter enligt PA-SPR. Detta avtal slöts den 7 december 1974 mellan Statens Avtalsverk (SAV) å ena sidan samt Centralorganisationen SACO-SR, Statsanställdas Förbund samt TCO:s statstjänstemannasektion å den andra. Det var avtalsparternas gemensamma avsikt att värdesäkringen av pensionsrättigheterna skulle ske genom ett basbelopp knutet till konsumentprisindex, KPI. För det fall tingsrätten skulle finna att staten inte delat denna avsikt vid avtalets ingående gör E.W. gällande att staten insett, måste ha insett eller i vart fall borde ha insett att de fackliga organisationerna hade denna uppfattning samt att staten underlåtit att klargöra att uppfattningen inte delades av staten. Basbeloppet har under 1990-talet vid ett flertal tillfällen bestämts på ett annat sätt än med KPI som bas. Genom att fortsätta räkna upp hennes pension i förhållande till ett basbelopp som inte följde KPI har staten frångått värdesäkringen och därmed inte fullgjort sina skyldigheter enligt avtalet.

Staten har till grund för bestridandet anfört följande. Enligt PA-SPR ändras pensions normalbelopp (utom i vissa fall som saknar betydelse i detta mål) i samma grad som basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Staten har tillämpat avtalet på det sättet enligt ordalydelsen och enligt den gemensamma partsavsikten i avtalet. Avtalets ordalydelse speglar således den gemensamma partsviljan, nämligen att värdesäkra pensionsutbetalningarna genom att knyta dem till basbeloppet. I vart fall är detta statens partsavsikt och om en gemensam partsavsikt saknas gäller avtalets ordalydelse som avtalets innebörd. Under alla förhållanden har avtalet efter 1981 års ändringar i beräkningen av basbeloppet kommit att få en gemensam partsavsikt i enlighet med ordalydelse och tillämpning. Det bestrids att staten insett, måste ha insett eller borde ha insett att de fackliga organisationerna haft en annan uppfattning.

Detta är en tvist som faller under medbestämmandelagen (MBL). För fordran, till exempel pension, som successivt förfaller till betalning vid bestämda tidpunkter inträder preskription successivt och börjar löpa från varje utbetalningstillfälle i enlighet med de preskriptionsregler som följer av MBL. E.W. är ej medlem i facklig organisation och kan ej företrädas av facklig organisation. E.W. har i mer än fyra månader haft kännedom om den omständighet vartill yrkandet hänför sig. Det innebär att yrkanden som hänför sig till utbetalningar av pension som ligger fyra månader och i vart fall senast inom två år före talans väckande skall ogillas på grund av preskription. Enligt statens uppfattning fortsätter PA-SPR att vara kollektivavtal som skall tillämpas på E.W. även efter den tidpunkten hon gått i pension. Villkoren för kollektivavtal enligt 23 § MBL är uppfyllda.

E.W. har till bemötande av statens preskriptionsinvändning anfört följande. Det bestrids att MBLs preskriptionsregler är tillämpliga på den aktuella tvisten. I stället skall tillämpas den allmänna preskriptionstiden om tio år. Ett pensionsavtal upphör att vara kollektivavtal i förhållande till berörd arbetstagare i och med att arbetstagaren går i pension. Kollektivavtalet övergår då till att vara ett enskilt avtal om utbetalning av pension över vilket kollektivavtalsparterna inte äger att förfoga. Om rättens kulle finna att MBLs

preskriptionsregler skall tillämpas gäller en tvåårig preskriptionstid enligt 66 § andra stycket MBL och i så fall yrkar E.W. att staten skall till henne förpliktas att utge 52 506 kr avseende tiden den 11 juli 1998 t.o.m. december 2001 jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för delgivning av stämningsansökan tills betalning sker. För det fall tingsrätten skulle finna att det är fyramånaderspreskription som gäller yrkas 27 490 kr avseende tiden den 11 mars 2000 t.o.m. december månad 2001 jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för delgivning av stämningsansökan tills betalning sker. Hon har inte i mer än fyra månader känt till att det basbelopp som legat till grund för utbetalningen av hennes pension inte haft KPI som bas vid beräkningen. Denna vetskap erhöll hon först några veckor innan stämningsansökan gavs in i målet.

Staten har förklarat att de nu yrkade beloppen jämte ränta vitsordas i och för sig.

SAKFRAMSTÄLLNINGAR

E.W. har till utveckling av sin talan anfört i huvudsak följande. En förståelse av den gemensamma partsavsikten vid tidpunkten för avtalets ingående måste grundas på en insikt om under vilka allmänna förutsättningar pensionsavtalet ingicks. Avtalsparterna hade vid ingåendet av avtalet inte anledning att reflektera över möjligheten att lagstiftaren skulle ändra basbeloppet och låta uppräkningsen av pensionerna följa ett basbelopp som inte följde KPI. Att pensionsrättigheterna skulle värdesäkras genom ett basbelopp som var anknutet till KPI var en självklarhet för avtalsparterna. Stöd för denna slutsats finns i förarbetena till införande av basbeloppet som grund för värdesäkring av pensioner. Av förarbetena till ATP-reformen (Särskilda utskottets utlåtande SU 1958 nr 1 s 118, 126 och 128) framgår att utgångspunkten för ATP-reformen var att tillförsäkra alla förvärvsarbetande pensioner av tillfredsställande storlek och att pensionernas värdebeständighet skulle garanteras. Sättet att uppnå denna värdebeständighet var att värdesäkra pensionerna med hjälp av ett basbelopp knutet till konsumentprisindex (prop. 1959 nr 100 s. 1 och 103). Förarbetena till basbeloppsbestämmelserna vid tidpunkten för avtalets ingående gav inte utrymme för att basbeloppet inte skulle vara knutet till KPI i framtiden. Ett annat skäl till att avtalsparterna valde basbeloppet som grund för värdesäkringen var, förutom samordningen med den allmänna pensionen (folkpension och ATP) inom ramen för bruttopensionen, att Statens pensionsverk (SPV) även administrerade utbetalningen av den allmänna pensionen till statspensionärerna. Härigenom uppnådde man vissa administrativa fördelar.

Värdesäkring med hjälp av basbeloppet innebar således vid tidpunkten för avtalsslutet enligt den gällande begreppsapparaten att värdesäkring skulle ske med konsumentprisindex som bas. Om avsikten med värdesäkringen skulle ha varit en annan än att via basbeloppet åstadkomma en knytning till KPI skulle en sådan avsikt stridit mot de rådande förutsättningarna och en sådan avsikt skulle därför behövt preciseras och klargöras för att få giltighet som avtalsinnehåll. E.W:s pension är en bruttopension, d v s nivån på pensionen bestäms av PA-SPR och inom ramen för bruttopensionen sker en samordning med de allmänna pensionerna. I AD 1995 nr 157 (det s.k. J.Ö.-målet) har arbetsdomstolen slagit fast att samordningen med allmänna pensionsförmåner innebär att om de allmänna pensionsförmånerna sänks, så påverkas inte den utfästa bruttopensionen och staten i egenskap av före detta arbetsgivare får betala den bruttopension som är utfäst. I AD 1998 nr 109 fann arbetsdomstolen att den inte kunde dela Stockholms stads ståndpunkt att pensionsåtagandet endast omfattar kompletteringspensionen. Mot bakgrund av det sagda gör E.W. gällande att avtalsparterna avtalat om en bruttopension vilket innebär att staten måste komplettera pensionen för det fall den allmänna pensionen sjunker.

När avtalsparterna ingått det aktuella pensionsavtalet stod det att läsa i Snabbaktuellt från SAV nr 4 1975, SACO/SR förhandlingsnytt nr 5 1975 och svensk trafiktidning nr 4 1975 att pensionerna hade värdesäkrats. I sist nämnda tidnings nr 8 1975 angavs att pensionerna kommer att värdesäkras genom en koppling till basbeloppet, som är konstruerat så att det följer KPI. Dessa uttalanden visar att parternas avsikt vid ingåendet av pensionsavtalet var att utgående tjänstepensioner skulle värdesäkras.

Den 1980 beslutade ändringen av sättet att beräkna basbeloppet medförde att avsikten med värdesäkringen av de allmänna pensionerna hade rubbats. Det

bestrids att avtalet i vart fall efter 1981 fått en gemensam partsavsikt i enlighet med ordalydelse och tillämpning. I sammanhanget må nämnas att LO, TCO och SACO-SR var kritiska till att införa förändringar i underlaget för beräkning av basbeloppet. Av SFU 1980/81:14 s.126 framgår att LO i sitt remissyttrande över propositionen pekar på att rubbningar i principer och beräkningar för basbeloppet skulle förorsaka stor förvirring och rättsosäkerhet i fråga om innebörder i en mängd lagar och avtal. Av TCO:s remissyttrande framgår bl.a. att parterna har träffat sina avtal utifrån förutsättningarna att basbeloppet skall vara intakt och att ett annorlunda underlag för beräkning av basbeloppet skapar en rättsosäkerhet vad beträffar innebörden av träffade avtal. Av prop.1982/83:55 s. 6-8 framgår att riksdagens beslut hösten 1980 att införa nya grunder för beräkningen av basbeloppet tillkom under kraftiga invändningar. Departementschefen uttalar därför att det är viktigt att återskapa tilltron till den allmänna pensioneringen och att de ursprungliga bestämmelserna om värdesäkring bör därför återinföras från 1 januari 1983. Detta uttalande utvisar att vid tidpunkten för avtalets tillkomst innebar kopplingen till basbeloppet en entydig koppling till KPI. Dessutom kompenserades pensionärerna för de år 1981 gjorda ändringarna av basbeloppet genom två avtal; ett avtal från 1983 och ett avtal från 1987. Dessa avtal medförde i stort sett en värdesäkring i enlighet med parternas avsikt vid avtalets ingående 1974. Dessa avtal innebär inte att arbetstagarorganisationerna accepterat ett frångående av den gemensamma partsavsikten utan tvärtom att man ville upprätthålla den. Det krävs alltså förhandlingar och/eller avtal när statens manipulering av basbeloppet leder till att den avtalade värdesäkringen urholkas. Att staten under ett antal år tillämpat avtalet i enlighet med dess ordalydelse utan några negativa reaktioner från någon motpart kan, enligt E.W., förklaras med att de fackliga organisationerna ofta inte längre har pensionärerna som medlemmar och företräder främst de yrkesaktiva.

Staten har till utveckling av sin talan anfört i huvudsak följande. Vad gäller den gemensamma partsavsikten torde det förhålla sig så att parterna vid avtalets träffande inte närmare behandlade frågan att basbeloppet och KPI skulle kunna utvecklas olika. Statens enda avsikt med avtalet var att värdesäkra avtalspensionerna i samma mån som de allmänna pensionerna var värdesäkrade enligt gällande regler för dem. Någon längre gående avsikt med avtalet än så har aldrig funnits. Värdesäkringen skedde genom en hänvisning till basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Detta då avtalspensionen utgör ett komplement till de allmänna pensionerna och systemen är samordnade. Inte heller de avtalsslutande fackliga organisationerna har vid tidpunkten för avtalets träffande eller senare påstått att det med avtalet funnits någon annan avsikt än den som framgår av ordalydelsen. I och med det träffade pensionsavtalet ersatte man årliga förhandlingar om egenpensionens normalbelopp samt åtföljande riksdagsbeslut med ett indexreglerat system med automatisk uppräkningsfaktor. Om E.W:s uppfattning i målet är riktig, skulle det innebära att staten som arbetsgivare haft som avsikt att åta sig att fylla ut samhällets åtaganden för den händelse att de allmänna pensionernas utveckling blev dålig. En sådan ståndpunkt är så anmärkningsvärd att den på något sätt skulle ha kommit till ett klart uttryck i avtalet. De avtalsslutande parterna kunde 1975 ha valt en annan form av uppräkningsfaktor än via basbeloppet, exempelvis genom att anknyta till konsumentprisindex direkt eller till ett annat index. Avtalsparterna var vid tidpunkten för träffandet av det omtvistade avtalet medvetna om att det fanns andra sätt att räkna upp pensionerna. Exempelvis så skulle pensioner enligt ITP-planen, som gäller den privata sektorns tjänstemän, vid tidpunkten för träffandet av det omtvistade avtalet, räknas upp som högst med förändringar i det allmänna prisläget.

Att statens avsikt med 15 § PA-SPR även var den gemensamma partsavsikten framgår av de yttranden som inhämtats i målet från de fackliga organisationer som nu är parter i avtalet. Samtliga organisationer pekar på det starka sambandet mellan avtalspensionen enligt PA-SPR och den allmänna pensionen och att man genom att koppla värdesäkringen till basbeloppet erhöill samma uppräkningsfaktor som gällde för den allmänna pensionen. SEKO framhåller även i sitt yttrande att det vid förhandlingarna inte fördes någon diskussion om att införa någon annan form för uppräkningsfaktor av avtalspensionen.

Vad E.W. anfört om förarbetsuttalanden om värdesäkring före 1974 samt de informationsblad som åberopats bl.a. Snabbaktuell från SAV m.fl. är inte något som, enligt staten, styrker E.W:s uppfattning i målet. Förarbetsuttalandena var delvis färgade av politisk retorik med anledning av det känsloladdade som följde i

spåren av ATP-reformen och är inte bindande för staten såsom avtalspart i det aktuella pensionsavtalet. Vidare är det uppenbarligen så att 1958 och 1959 års uttalanden inte hindrade riksdagen att genomföra förändringar i beräkningen för basbeloppet, bl.a. åren 1981 och 1991. Av informationsbladen framgår endast att pensionen skulle värdesäkras och att detta skulle ske på samma sätt som gällde för den allmänna pensionen. Svensk trafiktidning är en ensidig information till medlemmarna från ett förbund som ingick i dåvarande SACO/SR och informationen är alltså inte skriven av den förhandlande parten. Snabbaktuellt från SAV nr 4 1975 styrker snarast statens uppfattning i målet. Av informationen framgår att när det talas om värdesäkring, avses basbeloppet och inget annat. Det sägs att när basbeloppet överstiger ett där angivet belopp skall även utgående pensioner höjas vilket också skett.

Av betydelse är att sättet att beräkna basbeloppet genomgick en betydande förändring redan 1981 dvs. innan E.W. gick i pension den 1 maj 1986. Ändringen kom att medföra att basbeloppet inte utvecklades på samma sätt som KPI därefter. Avtalet fortsatte att tillämpas på samma sätt som tidigare efter denna lagändring vilket innebär att parterna i avtalet har godtagit att tillämpningen även efter 1981 var i enlighet med avtalet. Åtminstone var det vid tidpunkten när E.W. gick i pension 1986 ett känt faktum att basbeloppsberäkningen kunde förändras av riksdagen. Det är riktigt att LO, TCO och SACO/SR i yttranden till socialförsäkringsutskottet var kritiska till att införa förändringar i underlaget för att beräkna basbeloppet enligt AFL. Ingen av dessa fackliga huvudorganisationer var emellertid bärare av det kollektivavtal som parterna nu tvistar om. De nämnda organisationernas uppfattningar skall därför inte tillmätas någon betydelse i målet. Inget av dessa yttranden bidrar till att belysa den nu aktuella frågan. Ingen av organisationerna för heller fram några rättsliga invändningar mot den föreslagna ändringen av basbeloppsberäkningen. De fackliga organisationerna framställde inte heller några yrkanden om annat sätt att räkna upp pensionerna i samband med förhandlingarna som ledde fram till 1991 års statliga pensionsavtal. Detta talar enligt staten för att det fanns en gemensam partsavsikt om avtalets innebörd i enlighet med vad staten påstått. I vart fall kan konstateras att den fortsatta tillämpningen av avtalet efter 1981 visar på statens avsikt med avtalet redan från avtalets träffande. Skulle domstolen finna att det varken fanns en gemensam partsavsikt i enlighet med statens uppfattning och som överensstämmer med avtalets ordalydelse vid tidpunkten för avtalets träffande eller att åtminstone statens avsikt med avtalet vid dess träffande var den som överensstämmer med ordalydelsen och tillämpning, gör staten gällande att avtalet åtminstone efter 1981 kommit att få en gemensam partsavsikt i enlighet med ordalydelse och tillämpning. Någon anledning att klargöra sin uppfattning om avtalets innebörd för någon motpart har inte förelegat för staten då negativa reaktioner från avtalets motparter uteblivit. Statens uppfattning är att om parterna i ett avtal använder konstruktioner från någon modell så får de räkna med att en förändring i modellen även får genomslag i det egna avtalet. Det framgår tydligt i det ursprungliga avtalet att dess innehåll var beroende av andras beslut.

Det är riktigt som E.W. påstår att pensionen enligt PA-SPR är en bruttopension, men likväl är avtalspensionen ett komplement till de allmänna pensionerna. Det som är tvistigt i målet är hur uppräkningsbeloppet för bruttopensionen skall göras enligt avtalet. Det är således en helt annan tvistefråga i detta mål än i AD 1995 nr 157 där frågan var om avtalet medgav ändringar i detsamma. Att det som beslutades av riksdagen inför 1981 återställdes 1983 saknar betydelse för det som staten framhållit i målet, nämligen att förändringar i sättet att beräkna basbeloppet slår igenom i parternas avtal, att parterna varit medvetna om detta samt att ingen ifrågasatt avtalet med anledning av denna innebörd. Om E.W:s uppfattning om avtalets rätta innebörd skulle vara riktig, nämligen att 1974 års avtal innebar en automatisk koppling till konsumentprisindex, så hade det inte behövts träffas avtal om kompensation 1983 och 1987. Det är vidare att märka att någon kompensation aldrig kom att träffas för åren 1981 och 1982. Detta utvisar att när det gäller dessa års prisökningar gjordes det inte gällande att staten skulle ha gjort sig skyldig till kollektivavtalsbrott. Dessutom visar de båda avtalen från 1983 och 1987, så som staten påstått i målet, att parternas avsikt med det aktuella pensionsavtalet var att det skulle råda följsamhet mellan uppräkningsbeloppet för allmänna pensioner och avtalspensioner. Dessa avtal hade nämligen till syfte att återställa den rubbade följsamheten mellan allmänna pensioner och avtalspensioner.

E.W. har genmält följande. Redan före pensionsavtalets tillkomst förelåg en praxis mellan avtalsparterna att avtala om egenpensionens normalbelopp. Parterna avsåg inte att lämna denna fråga till regering och riksdag att besluta om ensidigt. Det är avtalets lydelse när E.W. gick i pension och den avsikt som fanns när lydelsen kom till som är avgörande för tillämpningen av avtalet. Rörande den gemensamma partsavsikten delar E.W. statens uppfattning att avtalspensionerna vid avtalets ingående skulle värdesäkras i samma mån som de allmänna pensionerna, men hon hävdar att det vid avtalets slutande var entydigt att värdesäkring med hjälp av basbeloppet innebar en anknytning till KPI. En, i efterhand, hos ena parten uppkommen uppfattning om att modellen skulle kunna ändras, en ändring som den parten kan genomdriva i en helt annan roll än som part i avtalet, i detta fall som lagstiftare, kan inte hävdas mot den andra parten i ett avtal. De fackliga organisationernas yttranden i målet bör lämnas utan avseende då de underlåtit att tillvarataga pensionärernas intressen enligt det ingångna pensionsavtalet.

DOMSKÄL

I målet har, på E.W:s begäran, vittnesförhör ägt rum med tidigare förhandlingscheferna vid Statsanställdas Förbund Å.B. och C.B. samt, på statens begäran, vittnesförhör ägt rum med tidigare generaldirektören vid Statens Avtalsverk K-L.U.

Vidare har parterna åberopat viss skriftlig bevisning.

Å.B., född 1927, har sammanfattningsvis uppgett följande. Han medverkade i sin egenskap av förhandlingschef vid Statsanställdas Förbund vid tillkomsten av 1974 års kollektivavtal avseende de statsanställdas pensioner. Han blev förhandlingschef år 1974 och han efterträdde då C.B. Före år 1974 fördes direkta förhandlingar mellan SAV och de fackliga organisationerna om statspensionerna i samband med de årliga löneförhandlingarna. I stort sett lyckades organisationerna få en uppräknings av pensionen i takt med prisökningarna. Inför 1974 års avtal var det viktigt för de fackliga organisationerna att åstadkomma en värdesäkring av pensionerna. Ett lämpligt sätt att åstadkomma detta var att knyta prisutvecklingen till basbeloppet. Basbeloppet innebar att prisutvecklingen följde konsumentprisindex. Att basbeloppet inte skulle komma att följa prisutvecklingen var det ingen som kunde föreställa sig. Några diskussioner om detta fördes inte. Hade Statsanställdas Förbund haft vetskap om att prisutvecklingen i framtiden inte skulle komma att följa ett basbelopp anknutet till konsumentprisindex hade i vart fall inte Statsanställdas Förbund skrivit på det aktuella avtalet. Fördelarna med att anknyta till basbeloppet var flera. För det första innebar anknytningen till basbeloppet att pensionerna i sin helhet kom att utbetalas av Statens Pensionsverk. Vidare innebar kopplingen att pensionerna kom att utbetalas vid en tidigare tidpunkt. Han kände till att statsmakterna 1981 genomförde vissa förändringar när det gällde beräkningen av basbeloppet. På vilket sätt det hela förändrades visste han inte i detalj men han förstod att det skulle få effekter. Detta var dock inte något han fördjupade sig i närmare. Vid denna tidpunkt var han inte längre förhandlingschef utan satt på förbundets ekonomiafdelning. Enligt hans uppfattning överensstämde inte 1991 års ändringar i basbeloppetsberäkningen med vad parterna kom överens om vid 1974 års avtal. Han vet inte idag varför de fackliga organisationerna inte reagerade på detta.

C.B., född 1916, har uppgett följande. Han verkade som förhandlingschef vid Statsanställdas Förbund fram till år 1973. Han deltog i 1974 års förhandlingar men det var inte han som slutförde förhandlingarna utan det var Å.B. Det var viktigt för förbundet att åstadkomma en värdesäkring av utgående pensioner. Genom att knyta pensionen till basbeloppet fick man en godtagbar värdesäkring eftersom basbeloppet följde prisökningstakten genom index. Härigenom fick man också en värdesäkring som redan gällde för folkpension och ATP. Några diskussioner om att basbeloppet ej skulle komma att följa prisutvecklingen fördes inte.

K-L.U., född 1928, har sammanfattningsvis uppgett följande. Han hölls, i sin egenskap av generaldirektör, informerad om de förhandlingar som ägde rum inför 1974 års pensionsavtal. Före 1974 var det regering och riksdag som bestämde storleken av utgående pensioner. Vid förhandlingarna var det naturligt att anknyta värdesäkringen till basbeloppet eftersom man härigenom fick en värdesäkring likvärdig med vad som gällde beträffande övriga större

pensionssystem och då framförallt folkpension och ATP. Dessa ingick som en del av den totala pensionen och genom att anknyta till basbeloppet åstadkoms en samordning med dessa system. Några andra system för indexuppräknings än vad som gällde för det allmänna pensionssystemet övervägdes inte. Att Statens Avtalsverk ville ha en värdesäkring som anknöt till basbeloppet behöver nödvändigtvis inte innebära att basbeloppet för all framtid måste följa prisutvecklingen. Vad som skulle hända för det fall det skedde ändringar i basbeloppet diskuterades ej. Avtalet gällde för viss tid och för det fall de fackliga organisationerna ville ha en ändring till stånd hade de möjlighet att kräva förhandlingar i samband med att avtalet löpte ut. Han känner inte till att det efter 1974 års avtal uppkommit tvister eller begärts förhandlingar av de fackliga organisationerna om avtalets innebörd. Enligt hans mening har avtalet tillämpats i enlighet med avtalets ordalydelse som speglar avtalets rätta innebörd.

Tingsrättens bedömning

Twistefrågan i målet gäller den närmare innebörd av 15 § Allmänt pensionsavtal 1974 (PA-SPR).

E.W. har i målet gjort gällande att det var avtalsparternas gemensamma avsikt vid avtalets träffande att pensionsrättigheterna skulle värdesäkras genom ett basbelopp anknutet till konsumentprisindex, KPI. Staten har å sin sida bestritt att det förelåg en gemensam partsavsikt av den angivna innebörden. Enligt staten speglar avtalets ordalydelse den gemensamma partsviljan, nämligen att värdesäkra pensionsutbetalningarna genom att knyta dem till basbeloppet. Enligt staten uppnådde man härigenom samma slags värdesäkring som gällde för de allmänna pensionssystemen och någon längre gående avsikt än så har, åtminstone från statens sida, inte förelagat.

Såvitt framgått av utredningen i målet synes de avtalsslutande parterna vid avtalets träffande inte närmare behandlat frågan om att basbeloppet i framtiden skulle kunna förändras på ett sådant sätt att det inte längre skulle vara knutet till KPI. Frågan gäller då om avtalsparterna ändock gemensamt åsyftat den av E.W. hävdade ståndpunkten. Enligt E.W. var det närmast en självklarhet för avtalsparterna, bl.a. mot bakgrund av vissa förarbetsuttalanden vid införande av basbeloppet som grund för värdesäkring av den allmänna tilläggspensionen (ATP), att värdesäkring med hjälp av basbeloppet innebar att värdesäkring skulle ske med konsumentprisindex som bas. Att så varit fallet utvisas också, enligt E.W., av vissa uttalanden i informationsblad och liknande från bl.a. SAV och SACO/SR efter det att det aktuella pensionsavtalet ingåtts.

Tingsrätten finner inledningsvis att den av E.W. åberopade muntliga och skriftliga bevisningen inte ger några hållpunkter för att avtalsparterna haft en partsavsikt att värdesäkringen av avtalspensionerna skulle följa konsumentprisindex för det fall att basbeloppet skulle komma att förändras i framtiden. De förarbetsuttalanden som E.W. åberopat ger inte någon vägledning för den aktuella tolkningsfrågan liksom inte heller de uttalanden som vissa organisationer gjort med anledning av det träffade avtalet. Tingsrätten kan således inte dela E.W:s uppfattning att det mot bakgrund av de citerade förarbetsuttalandena och vid tidpunkten för avtalets träffande måste ha varit en självklarhet för de avtalsslutande parterna att med begreppet värdesäkring med hjälp av basbeloppet skulle förstås en värdesäkring med konsumentprisindex som bas. Av de i målet inhämtade yttrandena från de fackliga organisationer som idag är parter i avtalet ges inte något stöd för E.W:s ståndpunkt i målet. De fackliga organisationerna pekar i sina yttranden på den fördel det innebar att knyta värdesäkringen till basbeloppet eftersom man då fick en följsamhet till vad som gällde för den allmänna pensionen dvs. en omständighet som snarast talar för statens ståndpunkt i målet. Även Å.B. och C.B. har pekat på de samordningsfördelar som stod att vinna genom att koppla värdesäkringen till basbeloppet. Att de nu nämnda samordningsfördelarna var avgörande för statens avsikt med att koppla värdesäkringen till basbeloppet har bekräftats genom vittnesförhöret med dåvarande generaldirektören K-L.U.

Enligt tingsrättens mening talar också ordalydelsen av den aktuella avtalstexten för statens ståndpunkt i målet. Enligt den aktuella texten ändras pensionens normalbelopp i samma grad som basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Av avtalstexten kan således inte utläsas annat än att värdesäkringen av pensionen skulle ske genom att knyta den till basbeloppet.

Enligt allmänna principer för tolkning av kollektivavtal gäller att den som menar att avtalet innebär något annat än vad som följer av ordalydelsen enligt allmänt språkbruk eller språket på det aktuella avtalsområdet har bevisbördan för detta (se t.ex. AD 1971 nr 4, AD 1973 nr 39, AD 1974 nr 7 och 15 samt AD 1976 nr 84). I bevisbördan ligger också att visa att det gjorts klart för motparten, eller att det borde stått klart för denne, att bestämmelsen har en särskild innebörd. En part anses nämligen inte kunna nöja sig med att vara passiv vid förhandlingarna utan är skyldig att klargöra för motparten vad han åsyftar (se AD 1978 nr 59 och 113). I målet har det inte visats eller ens påståtts att några sådana klargöranden skett från de förhandlande fackliga organisationernas sida. Även utvecklingen efter 1974 års avtal ger, enligt tingsrätten, ett visst stöd för statens ståndpunkt. I målet är nämligen klarlagt att basbeloppet redan fr.o.m. 1981 kom att beräknas på ett sådant sätt att det inte längre utvecklades på samma sätt som konsumentprisindex utan att de avtalslutande fackliga organisationerna tog upp diskussioner eller avtalsförhandlingar med staten som avtalsmotpart om ett klargörande om avtalets rätta innebörd. Det måste nämligen efter 1981 års ändringar i basbeloppsberäkningen ha stått klart för ifrågavarande organisationer att förändringar i basbeloppet skulle komma att slå igenom i parternas avtal. Inte heller inför 1991 års pensionsavtal gjordes några invändningar eller framställningar om den närmare innebörden av 1974 års avtal.

Sammanfattningsvis finner tingsrätten att E.W. inte har förmått att visa i målet att det förelegat en gemensam partsavsikt i enlighet med vad hon har anfört.

För det fall tingsrätten skulle finna att det inte förelegat någon gemensam partsavsikt i enlighet med E.W:s ståndpunkt i målet har E.W. gjort gällande att staten insett, måste ha insett eller i vart fall borde ha insett att de fackliga organisationerna hade denna uppfattning samt att staten underlåtit att klargöra att uppfattningen inte delades av staten. Enligt tingsrättens mening är det dock inte visat i målet att ens de fackliga organisationerna själva haft en sådan avsikt och än mindre att staten insett eller borde ha insett att organisationerna hade denna uppfattning.

Mot bakgrund av det anförda skall käromålet ogillas. Vid denna utgång har tingsrätten ej anledning att gå in i prövning av preskriptionsfrågorna.

E.W. skall som tappande part ersätta staten för dess rättegångskostnader. Om beloppets storlek råder ej tvist.

DOMSLUT

1. Käromålet ogillas.

2. E.W. skall ersätta staten för dess rättegångskostnader med sjuttioniotusenfyrahundranittionio (79 499) kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från denna dag tills betalning sker.

Sökord: Kollektivavtal; Tjänstepension; Värdesäkring
